

“LEZO FRANTSES ETA ESPAINOLEN ARTEKO GERRETAN”

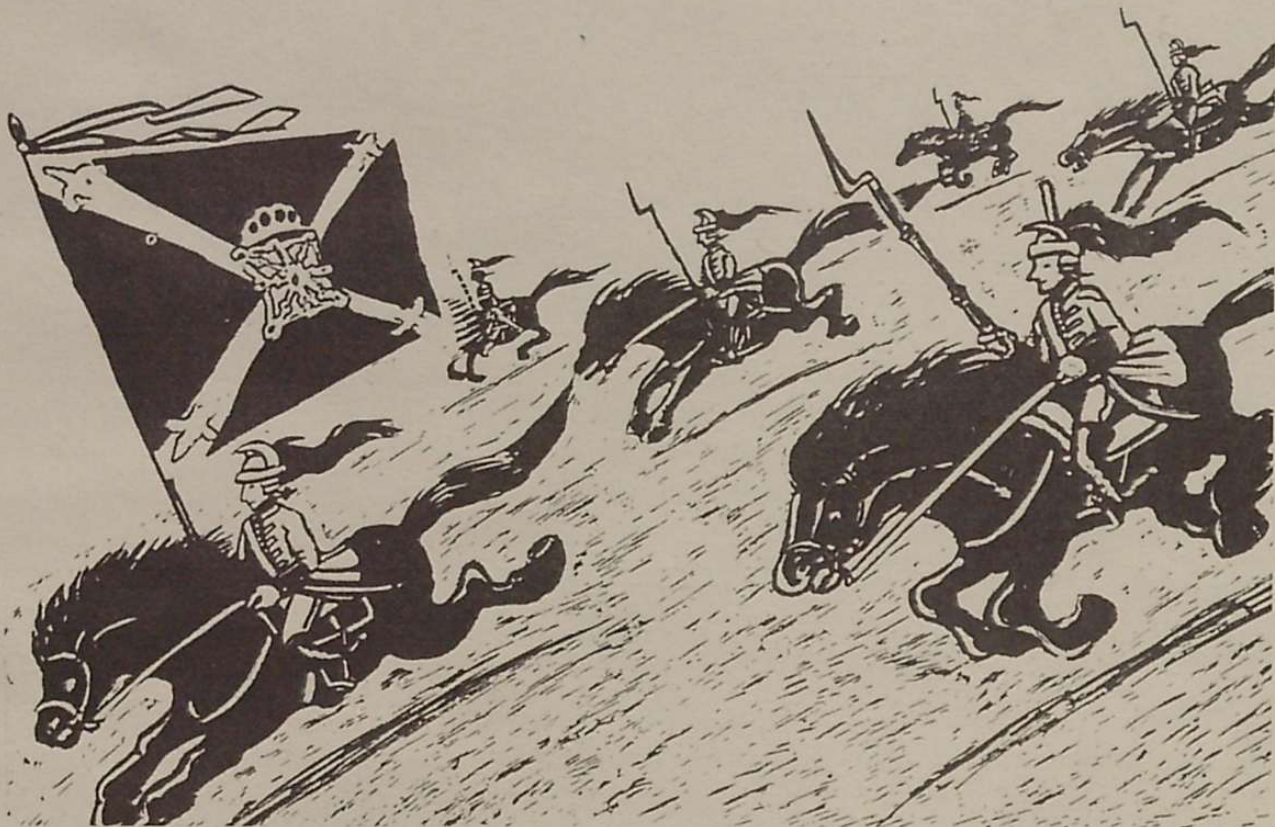
Lezo beti egon da frantses eta espainolen interesen arteko borroka-eremuan. 1476an, esate baterako, frantsesek Oiartzun, Errenteria eta Lezo erre zituzten, eta zenbait urte beranduago, Frantziako Louis XII.aren garaietan, iheska zihoan Borbon-go Dukeak suntsiketa berria egin zuen Lezoko etxeak eta baserriak errez. XVI. mendean egoera izugarri korapilatu zen, Espainiak Nafarroa konkistatzeko antolatutako gerra sutu eta ankerren ondorioz. Lezo Hondarribiko auzoa zen, eta Hondarribiaren inguruan gertatutako istilu guztietan murgildu behar izan zen.

1.- Espainia eta Nafarroa aurrez aurre

Aspaldian zebiltzan Espainiako errege faltsarioak (Aragoiko Fernando eta Gaztelako Isabel) aitzaki baten bila Nafarroa konkistatu ahal izateko. Hortarako, Aragoiko Fernandok tratadu bat faltsifikatu zuen eta ondoren bula bat, Nafarroari eraso ahal izateko. Azkenean ustekabean eta gerra-deklaraziorik gabe, espainiar armada Burundatik sartu zen Nafarroako Erresuman. Hori izan zen 1512ko uztailaren 12an. Gerrak 1527 arte iraun zuen, eta denboraldi horretan, ofentsibak eta kontraofentsibak gertatu ziren. Nafarroako Enrike IIak Frantziako errege zen Frantzisko I.aren arreba batekin ezkondu zen, eta honek la frantsesen laguntza lortu zuen bere erresuma inbaditzaile espainiarren atzaparretatik askatzeko. 1521. urtean Enrike II.aren armadak Donibane Garazi libratu zuen, eta Erronkaritik sartuz Nafarroa osoa gero.

Lezori betidanik egokitu zaio potentzia arrotzen arteko liskarrak sufritu beharra.

1521eko irailaren bukaera aldean, Nafarroako armada askatzaileak Behobiatik Bidasoa ibaia igaro eta bonbardaketa baten ondoren Hondarribia askatu zuen.

Zoritxarrez, 1521ko ekainaren 30ean, nafar armadak ikaragarritzko porrota eduki zuen Noainen, 6.000 nafar gerlari bertako zelaietan hilik utzirik. Dena den, nafarrek ez zuten etsi, eta ezkontzen bitartez senide zituzten Frantziako erregeen laguntzaren bidez, beste zenbait saio egin zituzten Nafarroa askatzeko eta bertatik okupatzaileak bidaltzeko. Horietako saio batean kokatu beharra daukagu 1521eko irailaren bukaera aldean Bidasoaldean gertatutakoa. Nafarroako armada askatzaileak Behobiatik Bidasoa ibaia igaro eta bonbardaketa baten ondoren, Diego de Vera alkaide espainiarrak defendatutako Hondarribia hiria askatu zuen. 1524 urte arte nafar bandera zintzilik egon zen harrotasunez Nafarroako gazteluan.

Hondarribia barruan baziren hondarribiar leialak (eta beraien artean lezoar franko ere, segur aski), baina espainolen aldeko 500 eta 800 hondarribiar inguru, Lezora etorri ziren iheska, bertan nagusitu ondoren euren udaletxe hondarribiarra lezoar lurretan antolatzeko. Joan Pérez Azkue alkatea buru zeukaten eta berarekin batera Santxo Alkiza alfereza. Gizon hauek, eta Lezon zituzten aldekoak izan ziren 1522ko ekainaren 30ean Aldabe mendian, San Martzialeko gataskan espainiarrei laguntzen, nafar-frantses armadaren aurka parte hartu zuten gipuzkoarretatik batzuk.

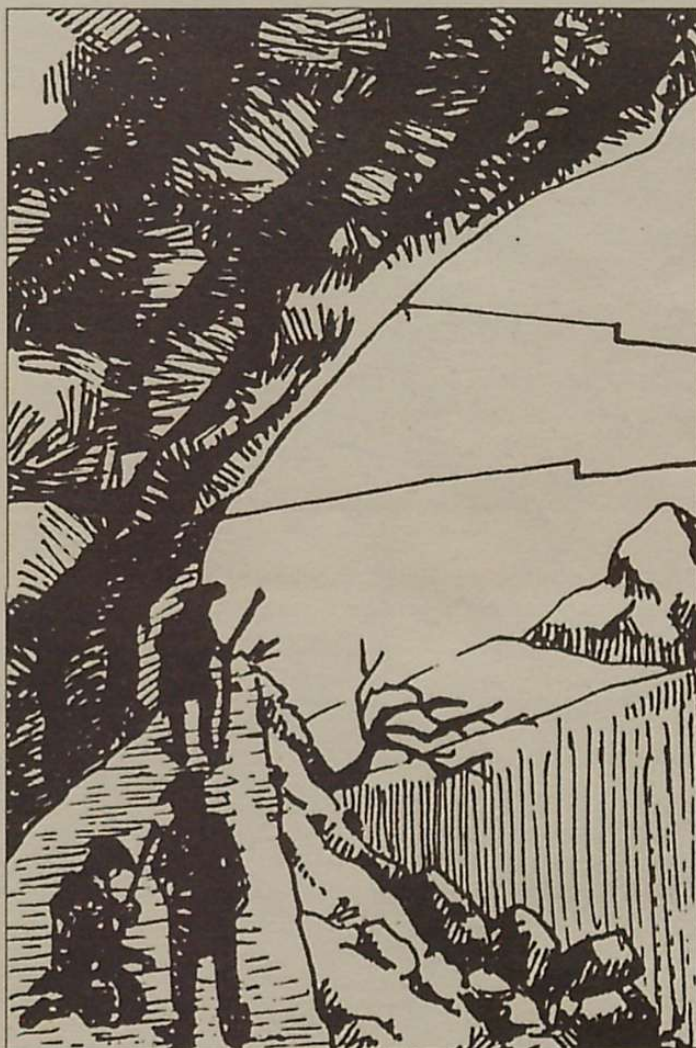
1523ko irailaren 6an, Iñigo Fernández de Velasco kondestable espainiarra Hondarribiko harresietara iritsi zen, berarekin batera 24.000 soldadu ekarriz. Euren lehen

lana, inguruko lapurtar, nafar eta gipuzkoar herriak lapurtzea eta erretzea izan zelarik. Hondarribiko defendatzaileak gutxi ziren: nafarrak gehienak, Hondarribiko (eta Lezoko) –garai hartan Hondarribiko auzoa baitzen– seme leialak eta frantses tropa laguntzaileak. Beraien buru Nafarroako Pedro mariskal (Nafarroako Erresuman zen gudaburu nagusia) zegoen eta berarekin batera Xabierreko San Frantziskoren anaiak, aberriaren askatasuna defendatzeko prest. Hesitze luze baten ondorioz, 1524ko martxoaren 25ean Nafarroako mariskalak amore eman behar izan zuen eta espainiarrak, berriro ere, Hondarribiaz nagusitu ziren. Hondarribia libre izan zen nafar-frantses armadaren azpian: bi urte, bost hilabete eta zazpi egun. Hondarribiaren hesitzeak iraun zuen bitartean baziren hondarribiarrak (eta lezoarrak) bi aldeetan, gaztelu barruan nafar anaiekin batera, eta kanpo aldean espainol arrotzekin. Ohore nafar abertzaleei! Lezon babesturik zeuden Joan Pérez de Azkue eta Santxo Alkiza hondarribiar espainolzaileak eta bere gizonak ez ziren Hondarribira itzuli, espainiar armadak hiria berriro okupatu zuen arte.

2.- Espainia eta Frantziaren arteko bestelako gerrak

Pixkanaka-pixkanaka gaur Euskal Herria bitan banatzen duten estatu arrotzak indartu egin ziren, eta beraien arteko tirabirak eta istiluak askotan euskal lurretan jokatu zituzten. Gerra hauen ondorioz herriak izugarri sufritu zuen, eta baserri eta etxe asko birrindu edo erre zituzten. Honela gertatu zitzaion, esate baterako, Lezoko Joan Nuñezi, frantsesek etxea erre baitzioten, eta gauza bera egin zieten Abendaño eta Oihaniletako jaunei.

1638ko uztailaren lehen egunetan, Condé printze-mariskal frantsesaren tropek Lezo hartu zuten, eta bertan egon ziren espainiar tropak abuztuaren erdi aldean iritsi ziren arte. Bai batzuek, eta bai besteek birrindu, suntsitu eta lapurtu egin zuten Lezon eta bailara osoan. XVIII. mendean, tropa frantsesak hasieran, eta gero espainiarrak eta beraien alde etorritako ingelesak herriaz nagusitu ziren, afusilaketak errekisak eta suntsiketak eraginez.

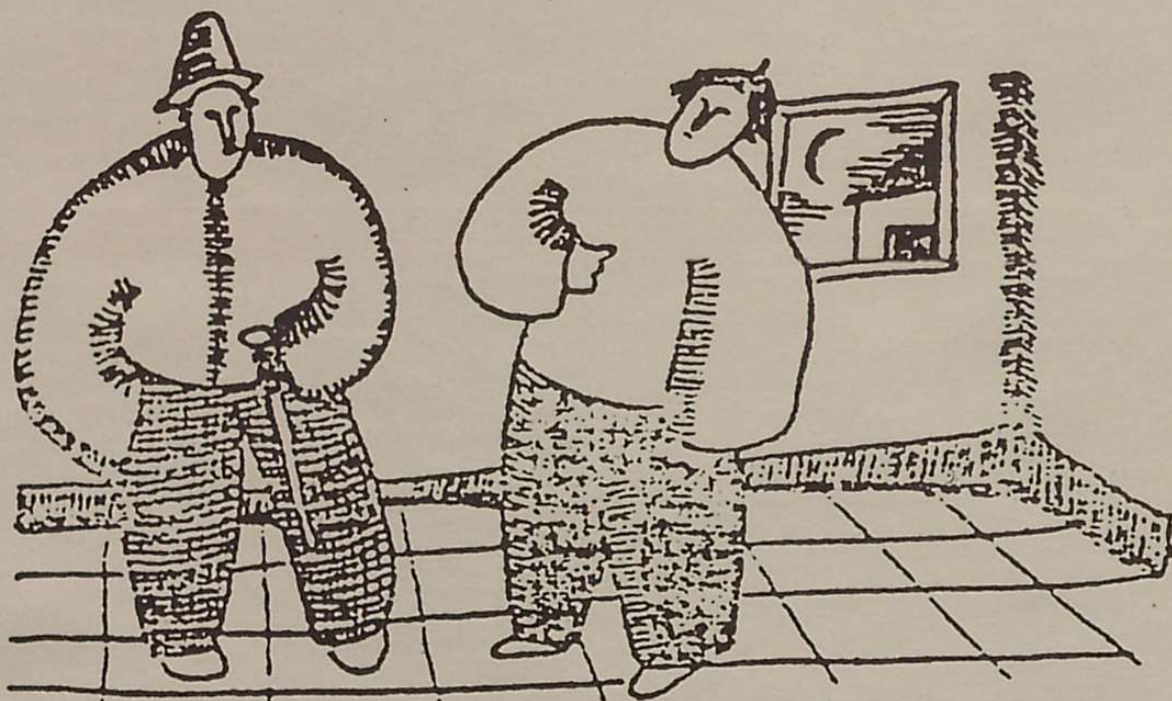

Lezoarrek., beste euskaldunen antzera, askotan jo behar izan dute mendi aldera.

1719ko maiatzean, Espainiako suzesio-gerra zela eta, Berwick ingeles dukearen agindupean frantses gudaroste batek Bidasoa ibaia igaro zuen eta egun gutxi barru Hondarribia inguratu. Lezotik hurbil zirela eta, lezoarrak aurre egiteko prestatu ziren. Lezoko Artxibategi historikoan dagoen dokumentu batean irakur dezakegunez lau kapitain, Salvador Elizondo, Migel Aginaga, Gregorio Lasarte eta Pedro Arrieta, hogeita hiru soldadu armatu eta armari gabeko beste hogeita hamar bat gizon izan ziren mobilizatu zirenak. (Hauen izen-abizenak Lezoko artxiboan daude. Ikusi Karlos Etxezurietaren "Lezo herriaren ikuspegi sozio-ekonomiko-historikoa" izeneko liburua-ren 41 eta 42 orrietan, zerrenda osoa azaltzen baita).

Gudate honi buruz, eta Lezori dagokionez, ez dugu datu gehiago, baina jakin bada-kigu, Lezon sartzean, frantsesek kalte handiak sortarazi zituztela. Frantzisko Gaintza lezoar ilustrearen testamentuan irakur daitekeenez, frantsesek berea zen harizti bat moztu zuten. Eta badirudi zuhaitzi gehiago moztu zituztela Lezoko lurretan.

1808. urtean frantsesak Espainiako nagusiak bihurtu ziren. Napoleonek ez zuen Hego Euskal Herriaren aurkako joera handirik izan. Hau dela eta, euskaldun asko bere aldekoak izan ziren. Lezon badirudi, denetarik bazirela, aldekoak eta aurkakoak. 1809ko urriaren 26an, Napoleonen anaia zen Jose I.aren gobernutik gutun bat bidali zuten Lezora frantsesen aurka borrokatutako lezoarrentzako indultua eskeiniz, eta mendietan borrokan segitzen zutenentzako heriotz-zigorraz mehatxatuz.

Honela irudikatu du Lander Zurutuza lezoarrak 1811ko uztai laren 7ko gau aldean Lezoko alkatea (ezkerran) eta Plazido Urrestarazu (eskuinean) arrantzalearen artean gertatutako liskarra.

1811ko uztialaren 7an, gau aldean, espainiar infanteria eta zalditeriaren brigante batzuk Lezon sartu ziren, zaldiak, alkandorak, ogia, haragia eta ardoa eskatuz. Herriko alkateak ezetza eman zien, eta orduan briganteak, alkatea preso harturik, plazan zegoen taberna batera sartu ziren, bertan harrapatzen zuten guztia (jakiak, edariak, jazkiak eta zaldiak) beraiantzako errekiatuz. Alkatea eta guzti, tabernan zeudelarik, Plazido Urrestarazu eta Santos Ansorena arrantzale lezoarrak, zeharo mozkorturik, bertara sartu ziren. Han, briganteekin batera, dantzan eta kantuan aritu omen ziren, eta ezagutzen ez dugun motiboa dela eta, Urrestarazuk zaplastako galanta eman omen zion alkateari. Pasaiatik tropa frantsesak iritsi zirenerako briganteak alde eginak ziren. Baina Ansorena, Urrestarazu eta azken honen anaia bat eraman omen zituzten preso. (Pasadizo honen berri zehatzagoa nahi izanez gero, irakur ezazue Lander Zurutuzaren "Frantsesak, briganteak eta Placido de Urrestarazuren mozkorraldia" izeneko artikulua Aske - 1/7 or. edota Lezo - 7 12 or.).

Garai gorriak izan ziren XIX. mendeko gerrateen ondorioz lezoarrek jasan behar izan zituztenak. Lezoar asko miseria gorrian gelditu ziren. Olazuriaga (Gaur Errikoetxe) baserria hipotekatua izan zen. 1815ean Napoleonen kontrako gerra amaitu zenean, urte oso batez zenbait konpainia espainol herrian akantonaturik gelditu ziren. Osora 17 konpainia, 2.226 gizon alegia. Sortutako mantenu-gastuak zirela eta Espainiako gobernuak Lezoko udalari 3.384 erreale ordaindu behar izan zizkion. Hau izan zen Frantziak eta Espainiak gure bailaran eta euren interesak defendatuz jokaturiko azken gerra. Baina zoritxarrak eta gerla-ekintzak ez ziren hemen bukatu, gero karlistada odoltsuak etorri baitziren. Baina hau bestelako ixtorioa izango da.

JOSEBA AURKENERENA BARANDIARAN

Erabilitako bibliografia:

- 1.- LEANDRO SILVAN.- "Lezo" Donostiako Kutxa. 1970
- 2.- ETXEZURIETA, KARLOS.- "Lezo herriaren ikuspegi sozio-ekonomiko-historikoa" 1984
- 3.- LEZOKO ARTXIBO HISTORIKOA.
- 4.- ZURUTUZA, LANDER.- "Frantsesak, briganteak eta Placido de Urrestarazuren mozkorraldia" Aske - 1 1985 • Lezo - 7 / 1991ko iraila